

Éghajlatváltozás

Nincs olyan hónap, hogy a globális klímaváltozásról ne hallanánk. Akkor erősödnek fel ezek a kérdések, amikor valamilyen megváltozott szélsőséges időjárási jelenség sújt egyes földrajzi területeket. Ezek megnyilvánulhatnak hurrikánok, árvizek, tartós szárazság vagy szélsőséges hőmérsékleti értékek formájában.

A számos kérdésre hiteles választ a meteorológusok adhatnak, gondolhatnánk, de az elmúlt kb. két évszázad emberi tevékenységét, az emberiség hihetetlen számszerű növekedését, a természeti, ökológiai egyensúly felborítását, az értelmetlen energiatermelés növelésének hatásait stb. csak több tudományterület (interdiszciplináris) egységes szemléletű értelmezése válaszolhatja meg.

Tényszerűen állapítják meg a tudósok és a szakemberek, hogy az éghajlat és a levegő hőmérséklete folyamatosan emelkedik. A gleccserhatárok folyamatosan visszahúzódnak, hírt kaptunk arról, hogy a Kilimandzsáró hava eltűnőben (az 1912-ben mért hóhatár több mint 80%-kal visszahúzódtott), miközben soha nem mért hőmérsékleti rekordok dőlnek meg évről-évre, árvizek pusztítanak el falvakat, városokat, mezőgazdasági területeket. Ezek megváltoztathatatlan tények, és az embernek semmilyen ráhatása nincs a megváltozott éghajlatra. Helyesen gondoljuk ezt? Talán a legnagyobb vitát, érveket és ellenérveket hallhatjuk arról, hogy van-e napjainkban globális klímaváltozás, vagy sem.

Palatinus szemlélettel a kérdéskört csak teljes összefüggésében célszerű elemezni. Kétségtelen, hogy az elmúlt évszázadok emberi tevékenysége jelentős, nem kívánt mértékben megváltoztatta a természet egyensúlyát, és ezzel mintegy kieresztette a szellemet a palackból. Aurelio Peccei, a Római Klub alapítója mondta, hogy minél szélesebb a tudományos ismeretünk, annál bizonytalanabb és tervezhetetlenebb a jövőnk. A fenntartható fejlődés nem definiált szőlami csak akkor jöhetnének létre, ha a Földünk természetes biológiai egyensúlyát vissza tudnánk állítani. Sajnos ez a legoptimistább szemlélettel is csak utópiának tekinthető.

A globális felmelegedést – mint a meteorológiai változások egyik meghatározó tényezőjét – természeti jelenségek is előidézik. Ilyen volt például az 1991 júniusában kitört Krakatau (Fülöp-szigetek) vulkán hatása – becslések szerint húszmillió tonna kén-dioxid szabadult fel, és hatolt a sztratoszférába. A keletkezett „vulkáni aeroszol” fékezte a Nap sugárzásának áthatolását a légkörön, és becsült értéként a Föld átlaghőmérsékletét kb. 0,5 °C-kal hűtötte. A hihetetlen méreteket öltött kőolaj-, gáz- és szénkitermelés és elégetés az ember által előidézett környezeti változás terhére írható. Az ember tevékenységével megnövelte a szén oxidjainak mennyiségét a légkörben, és ennek következtében folyamatosan növeli az „üvegházhatást”.

Az egyre növekvő energetikai, ipari termelés, a motorizáció, a vegyipar által kibocsátott gázok mennyisége elképesztő méreteket öltött. A természet mára már nem képes kompenzálni és semlegesíteni a kibocsátott gázok okozta egyensúlyfelbomlást. A károsító hatást csak fokozta a zöldterületek, elsősorban az erdős területek kiirtása, az intenzív mezőgazdaság területi terjeszkedése. A károsító tényezők egybevetésével megállapítható, hogy a „szén” körforgása okozza a természetben talán a legrámaibb változásokat.

A globális meteorológiai változásoknál az üvegházhatás és az erdőterületek folyamatos csökkenése a víz körforgását is megváltoztatta a természetben. A talajnak nincs vízmegtartó képessége a fák gyökérzetének hiánya miatt. Az özönvízszerűen lezúduló vízmennyiség hatalmas eróziókat idéz elő a talajfelszínben, és ezzel csak növeli a meteorológiai változások katasztrófa jellegű hatását. Ellenérvként hallhatjuk, hogy egy terület

átlaghőmérséklete csak néhány tized fokkal változott, vagy az éves csapadék mennyisége alig változott – de nem mindegy, hogy ezek az átlagok milyen idő- és értékhatárokon belül mozognak, hogy a hőmérsékleti rekordok alsó és felső értéke az adott évben mit mutat. Az esők esetében jól értelmezhetjük, hogy az éves átlagok miért nem adnak reális információt. Nem közömbös, hogy a területre jellemző évi esőmennyiség arányosan, az évszakoknak megfelelően oszlik el, vagy egy nap alatt zúdul le az egész évi mennyiség.

A Palatinus szemlélet alapján a globális klímaváltozások kérdését az elkövetkezendő időben számos szempont szerint kívánjuk elemezni. Vizsgálódásaink kiterjednek mindazokra az emberi tevékenységekre, amelyek a jövő nemzedékeinek életlehetőségét korlátozzák, amelyek sok esetben csak a pillanatnyi – és a természet törvényeivel ellentétes – „gazdasági” haszon reményében jönnek létre. A Palatinus Klub szerény lehetőségeivel csak értelmezni tudja az összefüggéseket. A természettudományos ismeretek alapján a múlt elemzésével (mint bázisvizsgálattal), a jelen értelmezésével és a várható jövőkép előrevetítésével állandóan figyelmeztetni szeretné a döntéshozókat, hogy a pillanatnyi előnyök a jövő katasztrófáját idézhetik elő.

A soktényezős problémahalmaz elkülönült elemzése téves eredményekhez vezethet. Mindent mindennel össze kell vetni, és a hatásokat és kölcsönhatásokat nem dramatizálni, hanem tudományosan értelmezni kell. Felvetődik a kérdés, mit értünk soktényezős rendszernek – pl. a globális klímaváltozás elemzésénél. Ha összevetjük a teljesség igénye nélkül kiragadott néhány példát, akkor rájövünk arra, hogy mindegyik közvetlenül vagy közvetetten, de hat a globális klímaváltozásra. Példáink: – az intenzív mezőgazdaság növekedése; – a népesség növekedése; – az üvegházhatás; – a levegőszennyezés; – az energiatermelés növekedése; – az élőhelyek elpusztítása, beépítése; – az urbanizáció; – az ipari termelés növekedése, ami összefügg a „szemét” folyamatos előállításával; – a víz körforgása és a természetes vizek szennyezése stb.

A világ tudósai és szakemberei érzik, hogy elérkezett az az idő, amikor az elemzések, és konferenciák helyett cselekvő módon kellene környezetünket óvni, és hatékonyan kellene a természet védelmét saját és utódaink érdekében biztosítani. A Kiotói Egyezmény is ezt a célt szolgálta. Megdöbbentő módon az USA nem csatlakozott az egyezményhez, mondván „gazdasági érdekeit sérti”. Ehhez nem lehet mit hozzáfűzni.

Szemelvények, hírek, kivonatok

A globális fölmelegedés felgyorsítja az evolúciót

A németországi madarak megváltoztatják vándorlási mintázatukat. A kanadai vörös mókások az év korábbi szakaszában szaporodnak. Az újfundlandi szúnyogok aktív életszakasza kitolódik augusztusra.

Hagyományosan a tudósok az ilyen változásokat egyszerűen a környezeti változással – jelen esetben a globális fölmelegedéssel – kapcsolatos viselkedésváltozásoknak tekintették. De a tudósok azt mondják, hogy ezek a változások azok közé az egyre szaporodó bizonyítékok közé tartoznak, amelyek alátámasztják, hogy a globális fölmelegedés genetikai változásokat indukál, s ezek megváltoztatják ökoszisztémánkat.

A hatás a legmeghökkenőbb az északi szélességeken, ahol a klíma egyre inkább a délebbihez hasonlít.

– Az elmúlt 40 évben az állatfajok az elterjedési területeiket a sarkok felé tolták, és a populációk korábban vándorolnak, fejlődnek vagy szaporodnak – állítja William Bradshaw, a eugene-i Oregon Egyetem evolúciógenetikusa.

A NASA új időjárás-figyelő műholdat lőtt fel

A tervezetthez képest egy éves késéssel az amerikai űrhivatal egy új sorozathoz tartozó időjárás-figyelő műholdat lőtt fel. A berendezés pontosabb időjárási előrejelzéseket, valamint globális klímaváltozással kapcsolatos adatokat közvetít majd.

A késés oka a fellövő rakéta meghibásodása volt, így végül egy Boeing Delta 4 rakétával sikerült feljuttatni a világűrbe az új műholdat, amely az első tagja a közeljövőben elkészülő GOES (Geostationary Operational Environmental Satellites) nevű hármas sorozatnak. A fedélzeten lévő műszerek nagy felbontású képek készítésére, valamint a légkör hőmérsékletének és nedvességtartalmának mérésére alkalmasak. A várakozások szerint így többek között jobban nyomon követhetők és előrejelezhetők a hurrikánok és a tornádók útvonalai.

A világ melyik városában a legmagasabb az UV-sugárzás?

Ismert, hogy az inkák tisztelték a Napot. Vajon véletlen egybeesés-e csupán, hogy a legfrissebb műholdas mérések szerint Földünkön a legmagasabb UV-sugárzás a civilizáció egykori fővárosa, a perui Cuzco térségét jellemzi?

Bár a világon a bőrrákban szenvedők aránya Ausztráliában és Új-Zélandon a legmagasabb, ez elsősorban az ott élőknek a szélességi körhöz képest túl halvány bőrtípusával magyarázható.

A légkörkutatók a legmagasabb ultraibolya sugárzású terület meghatározásánál abból indultak ki, hogy a helynek a Baktérítő közelében kell elhelyezkednie, ott, ahol az ózonpajzs vékony, és amikor a Föld pályája során a legközelebb kerül a Naphoz, felülről különösen erős sugárzást kap. Végül az is szempont volt, hogy minél magasabban van egy terület, annál több sugárzás éri.

Idén is aktív hurrikánszezon várható

Amerikai meteorológiai előrejelzések szerint átlagon felüli, aktív hurrikánszezon várható idén is, de a tavalyi méretű pusztítás remélhetőleg nem ismétlődik meg. A szakértők véleménye megoszlik azon a téren, hogy az 1995 óta tartó, jellemzően viharos nyarak egy természetes ciklikus folyamat részének, vagy a globális klímaváltozás hatásának tekintendők.

A Fort Collins-i Colorado State University (CSU) meteorológusai szerint a 2006. évi hurrikánszezon igen „mozgalmasnak” ígérkezik. Az előrejelzések szerint a most kezdődő és november végéig tartó szezonban öt nagyméretű trópusi vihar is várható, de reményeik szerint nem kell olyan katasztrófára számítani, mint a tavalyi évben.

Fantasztikus ötletek a globális felmelegedés megoldására

A globális felmelegedésnek talán fantasztikus regényekbe illő műszaki megoldásokkal is gátat lehetne vetni, de ez bizonyosan nem lenne olcsóbb a hagyományos intézkedéseknél, s már maga a műszaki megoldások felvetése is visszaveti az emisszió visszafogására irányuló politikai akaratot.

A klímaváltozás megállításához gyakorlatilag két évtizeden belül nullára kell visszafogni a káros anyagok kibocsátását, s ezzel kapcsolatban a brit BBC egyik műsorában a globális klímaváltozás műszaki megoldására tett javaslatokat járta körül.

Akad, aki úgy véli: globális problémára globális megoldás kell, az egész Földet kell újratervezni, s a – még nem létező – szakterületnek már nevet is adtak (geoengineering), és már ellenzői is szép számmal vannak. Jogi és etikai problémákat vet fel ugyanis, hogy kinek áll jogában megváltoztatni az egész földgolyót.

A Föld felmelegedését csökkentő napernyő ötletét a Lawrence Livermore National Laboratory két fizikusa vetette fel. Számításaik szerint a világűrben elhelyezett 55 ezer tükrökkel megoldható lenne a Föld túlmelegedésének problémája, de ehhez a tükröknek egyenként 100 négyzetkilométeres felületűnek kellene lenniük, s előállításuk, ürbe juttatásuk

elképzelhetetlenül sokba kerülne. Dr. Ken Caldeira, az amerikai Stanford Egyetem ökológusa cáfolni próbálta a napernyő-elméletet, de a számítógépes szimuláció azt mutatta ki, hogy a globális napernyő – a költségektől eltekintve – megoldás lehetne.

Akad azonban más fantasztikus ötlet is. Egyes tudósok szerint legegyszerűbben úgy lehetne csökkenteni a napsugárzást, ha a Naptól távolabbi pályára állítanák a Földet. Dr. Caldeira számításai szerint a széndioxid koncentráció kompenzálásához másfél millió kilométerrel távolabbi napköri pályára, annak eléréséhez pedig ötezer milliószor millió hidrogénbombának megfelelő energiára lenne szükség.

Ötletként felmerült egyebek között az is, hogy különleges ágyúkkal a légkör felső rétegeibe juttassanak fényvisszaverő anyagokat; hogy az űrbe fújják ki a szén-dioxidot; hogy rakétahajtóművekkel ritkítsák az ózonréteget; és például hogy űrnapernyő helyett olyan naperőműveket hozzanak létre, amelyek a napenergiát az űrben összegyűjtik és hazasugározzák.

A mértékadó Tyndall Időjárás-elemző Intézet kutatói szerint a század végére az üvegházhatás kialakulásáért felelős gázok koncentrációja a kétszeresére fog nőni, a Föld átlaghőmérséklete 2 Celsius-fokkal nőhet. A Földön ilyen meteorológiai jelenség másfélmillió éve nem fordult elő. A legrosszabb esetben a Föld sok területén teljesen megváltozhat a klíma, ami az élelmiszerellátás megrendülését és a társadalmi rendszerek összeomlását is okozhatja. Népvándorlási hullámok várhatóak, és konfliktusok alakulhatnak ki a készletek feletti rendelkezés kérdésében. A Föld egyes területei lakhatatlanná válhatnak.

A Palatinus elemzések minden tekintetben alátámasztják a becsléseket. Az ismert katasztrófák, technológiai folyamatok, a fenntartható fejlődés erőltetése, a többlettermelés, a természet súlyos, visszafordíthatatlan károsítása, a nyersanyagtartalékok indokolatlan kitermelése és főleg a fosszilis anyagok elégetése értelmetlen folyamatnak tűnik.

2005 volt a második legmelegebb év

A tavalyi év átlaghőmérséklete 0,48 Celsius-fokkal múlta felül az elmúlt 30 év átlagértékét, ezzel a második legmelegebb év volt 1861 óta.

A Föld átlaghőmérséklete 2005-ben közel fél Celsius fokkal (0,48) magasabb volt, mint az 1961 és 1990 közötti 30 éves periódus során mért átlaghőmérséklet – áll a WMO (World Meteorological Organization-Meteorológiai Világszervezet) napokban közzétett, 2005-re vonatkozó éves jelentésében. Az 1961 és 1990 között mért átlaghőmérséklet 14 Celsius-fok volt.

A tavalyi év ugyanakkor az 1861 óta végzett nemzetközi mérések óta a második legmelegebb év volt. A rekordot 1998-ban mérték, ez 0,54 Celsius-fokkal lépte túl a 30 éves átlagértéket.

Az 1996 és 2005 közötti időszak ugyanakkor (2003 kivételével) a legmelegebb szakasz volt a nemzetközi mérések óta. Hőmérséklet szempontjából világviszonylatban kiemelkedő időszak a június és október volt. Afrika, Ausztrália, Brazília, Kína és az Egyesült Államok területén jelentősen magasabb hőmérsékletet regisztráltak a korábbi évtizedek azonos időszakához képest.

A hurrikánok éve, növekvő ózonlyuk

Az Atlanti-óceán északi medencéjében a felszíni vízhőmérséklet esetében is rekordértéket mértek. A trópusi forgószelek szeptembertől novemberig tartó időszakában idén 26 hurrikánt regisztráltak, ezzel megdőlt az eddigi 1933. évi csúcs, amikor 21 hurrikán söpört végig a területen.

A WMO adatai szerint az ózonlyuk kiterjedése tavaly hasonló méretű volt, mint 2003-ban, ez pedig felülmúlja az 1995–2004 közötti időszak átlagértékét. A szeptember közepén

mért 24,4 millió négyzetkilométer kiterjedésű ózonlyuk 2000 óta a harmadik legnagyobb értéknek számít.

Az arktikus területeket borító jégtakaró kiterjedése szeptember végén mintegy 20 százalékkal volt kisebb az 1979-óta mért átlagértéknek. Az elmúlt mintegy 25 év műholdfelvételei alapján a szakértők megállapították, hogy a sarkvidéki jégtakaró szeptemberi kiterjedése 8 százalékkal csökkent, ez elsősorban a magasabb átlaghőmérsékletnek és a korai olvadási időszaknak tulajdonítható.

További melegedést prognosztizálnak

Az elmúlt csaknem egy évszázad során a globális átlaghőmérséklet mintegy 0,7 fokos növekedést mutatott. Bár a földtörténet során gyakran volt melegebb és hidegebb periódus, a jelenlegi folyamat a változás tempója miatt rendkívüli, és ez a jelenlegi tendenciát figyelembe véve a jövőben tovább fokozódik – vélik a szakértők. A Klímaváltozás Kormányközi Testület (IPCC) tavalyi jelentése szerint 2100-ra mintegy 1,4–5,8 fokos globális felmelegedés várható. A felmelegedés csak egy eleme a globális éghajlatváltozásnak. A bonyolult oda-visszacsatolási mechanizmus részeként egyes területeken akár lehűléssel is kell számolni.

Az egyedi időjárási jelenségekkel kapcsolatban mindig óvatosan nyilatkoznak a klímakutatók. Nem kivétel ez alól a jelenlegi esőzések és áradások esete sem.

A bécsi mezőgazdasági egyetem (Boku) meteorológiai intézetének munkatársa, Herbert Formayer meglátása szerint az elmúlt években tapasztalt szélsőséges időjárási jelenségek jól illeszkednek a globális felmelegedésen alapuló modellekbe és prognózisokba. Egyetlen magát komolyan vevő tudós sem állítaná egyetlen konkrét estről sem – így a jelenlegi áradásokról sem –, hogy a klímaváltozás egyenes következményei lennének. Azt azonban biztossággal ki merik jelenteni, hogy a globális felmelegedés megnöveli az ilyen szélsőséges jelenségek bekövetkeztének valószínűségét.

Afrika tavai gyorsan zsugorodnak az ENSZ frissen publikált atlasza szerint

A kiadvány a klímaváltozás hatásait elemezte, illetve a természeti erőforrások túlzott kihasználását is vizsgálta.

Az afrikai tavak atlasza az évtizedekkel ezelőtti és a mostani műholdképeket hasonlította össze, s így döbbenetes kép tárult a kutatók szeme elé. A Csád-tó például vészesen összehúzódott, a kenyai Nakuru-tó körül pedig az erdők pusztulása a legriasztóbb és a legszembeötlőbb. Ezzel szemben a Viktória-tó környékén a lakosság létszámának növekedése okozhat problémákat.

Szacsky Mihály

2006. augusztus